

'זנב העגל שאינה מגעת לערקוב. אמרו חכמים: כל מרבית עגלים כן, כל זמן שיהו מגדלין הן נמתחות'. רש"י מפרש שחכמים מסבירים דברי תנא קמא. ואילו הרמב"ם מפרש שחכמים חולקים וסוברים שאין זה מום, שכך דרכם של עגלים בתחילתם שזנבם קצר, והוא גודל במשך הזמן (עפ"י פירוש המשנה. וכן בחיבורו הגדול השמיט מום זה, ופרש הבית-יוסף לפי שמפרש שחכמים חולקים ופסק כמותם).

*

'סנהדרין ה, ב: שמונה עשרה חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר כו' – יש לעיין הלא כל המומין שנוין ומנוין, ומומין העוברין גם כן שנוין, והן ד', כמו שכתב הר"מ פ"ב מהלכות איסורי מובה ה"ז – ונראה דכל מאורע הפוגם את הגוף נקרא כאן 'מום' ור"ל פגם העובר שאינו מום כלל, וכמו נפגם האוזן מן העור דאינו מום מפני שהוא עובר כדאמר ל"ז ב', וכן נסדק בין בידי אדם ובין בידי שמים צריך הכרעה אם עובר, דפעמים בידי שמים עובר טפי מבידי אדם כדתנן... וכן כמה ספקות, כמו כרשינה שאמרו כו', וכן כל הספיקות של לח ויבש ל"א א' היה רב פושטן בבקיות טבע הדברים. וכן לקבוע את המאורע הנראה לעיני החכם צריך בקיות לקבועו אם זהו מום הקבוע ששנינו או שזה מאורע אחר' (מתוך חזון איש בכורות כה, ט).

דף מא

'איידי דתנא שלשה הוסיף ואמרו לו לא שמענו אלא את אלו וקתני ואתי דיחידאה...'. פירוש, כיון שאמרו 'לא שמענו' הרי דעתם שאין להוסיף על מה שקבלו מן הראשונים, ואמנם אותם שלשה שהוסיף אילא, ב"ד שלאחריהם קיימו את דבריו אבל יותר מאלו אין להוסיף, ואף על פי שהיו יחידיים שהוסיפו – אין הלכה כמותם, כי החכמים שביבנה שלא מנאום – חולקים, והרי הם רבים. לכך הוצרך התנא לסתום כמותם (עפ"י חזון איש כה, יח).

'ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה... וחוטין הפנימיות שנפגמו אבל לא שנעקרו'. אף על פי שאין מום זה ניכר מבחוץ, והרי עד כאן לא נסתפקו לעיל אלא אם חסרון מבפנים שמיה חסרון אם לאו, אבל מום פנימי אינו מום הפוסל, ואם כן מדוע אין שוחטים אותו במקדש? – יש לומר שאעפ"י שאינו בגדר 'מום', מכל מקום אינו בכלל מבחר נדריכם לפיכך אינו קרב, כמו שכתב הרמב"ם (איסורי מובה ב, ח) שזהו הטעם לכל אותם מנויים במשנה שאינם קרבים במקדש. עוד יש לומר, מדאורייתא הרי זה מום גמור ושוחטים עליו אף במדינה, אלא כיון שאין מומו ניכר כל כך גזרו שלא לשחוט [וכעין שכתבו התוס' (לו: ד"ה כאן) לענין נקב באוזן פחות מכרשינה, שהוא מום גמור מדאורייתא, ואעפ"י כ' אין שוחטים במדינה לפי שאינו ניכר כל כך גזרו] (עפ"י שיעורי הגרי"ש אלישיב שליט"א).

הרמב"ם (איסורי"מ ב, ח) כתב שבהמה שנפגמו חטיה, אם הקריבה – ייראה לי שהורצה. ונראה שגם לפי הצד האמור שמדין תורה אסורה בהקרה, אפשר שאין זה אלא איסור שלכתחילה משום 'מבחר', אבל אין כאן שם 'פסול', ואין זה בכלל מה שלמדו (בחולין פ:): כל הפסולין אינן מרצין.

וכן צריך לדחוק במה שאמרו לעיל (לו): למעט נפגמו ונגממו חטיה הפנימיות משום דבעינן 'כל מום רע' וליכא – שזה אמור רק לענין שייחשב מום גמור לקיים בו 'בשעריך תאכלנו', אבל מ"מ אינו ראוי להקריב מהתורה משום שאינו 'מבחר'. ואינו דומה לנקב באוזן פחות מכרשינה שמהתורה דינו כנקב גדול [לפי הצד בתוס' הנ"ל] אלא שחכמים גזרו.

'זקן'. על שיעור זקן, ועל פסולו בקרבנות בדיעבד, וזקן בעוף – ע' במובא בזבחים נט.

'ושנעבדה בו עבירה ושהמית על פי עד אחד או על פי הבעלים'. על שיטת רש"י שעפ"י הבעלים פטור ממיתה משום 'מודה בקנס' – ע' 'חדושי הגרי"ו' זבחים עא, ובמובא ביוסף דעת מכות ב ה. ולפי כמה מהראשונים הטעם הוא משום שאדם קרוב אצל ממונו ואינו נאמן על שורו לחייבו מיתה (עתוס' ב"ק מא: שטמ"ק זבחים עא וחדושי הנצי"ב). על איסור הנאה בשור רובע ונרבע – ע' במובא בזבחים עא.

'בשלמא חזוית אחזוית לא קשיא... אלא תלתא הוו; דקרא – יבש בין מבפנים בין מבחוץ, דמתניתין – לח מבחוץ ומבפנים, דמצרים – יבש מבפנים ולח מבחוץ...' סיכום הדברים כפי שבאר בחזון איש (כה, כ): שני מיני שחין הם, אחת חמורה ואחת קלה הימנה; – החמורה, יש בה שלש צורות – יבש מבפנים ומבחוץ, הוא הגרב האמור בפרשת מומים, והוא החרס האמור בקללות; יבש מבפנים ולח מבחוץ – הוא הילפת האמורה בפרשת מומין, והוא הגרב דמצרים (שחין אבעבעת פרח) האמור בקללות. ומכונה בברייתא 'חזוית המצרית'; לח מבפנים ומבחוץ – הוא 'גרב' דמתניתין, והוא מום עובר.

ו'חזוית' השנויה במשנה, היא ממין הקל של השחין, והיא מום עובר בכל אופן, בין לח בין יבש. [צ"ע בדברי רבנו גרשום להלן (מג.) שפרש דברי הגמרא שם 'ילפת דלא מאיסא, גרב דמאיס' – משום שהגרב לח והילפת יבש, והלא מדובר שם בגרב וילפת דפרשת מומין, שהגרב יבש בפנים ובחוץ והילפת לחה מבחוץ. ואכן רש"י שם מפרש להפך, שהיבש מאיס משום יבשותו, ששוקע בבשר ועושה בו חריצין. והראב"ד (בפירושו לתו"כ) פרש לפי שהגרב גדול מיבלת. עוד צ"ע בלשון הרמב"ם (ביאת המקדש ו, ד) שמשמע שהילפת האמורה בתורה היא חזוית, וכתב שם שהיא מום עובר. ואילו בסוגיא אמרו שמלפתו עד המות והיא 'חזוית המצרית'].

'כיון דאמר מר גרב זהו חרס – מיחרץ חריץ, דכתיב ומראהו עמוק מן העור – כמראה חמה העמוקה מן הצל...' רבנו גרשום פרש כיון שגרב הוא חרס משמע שהוא חרוץ, שזהו לשון חרס – חרץ (וכן יש ברא"ש ובעוד ראשונים בעירובין (מו:), לפי גרסתם בגמרא שם: 'חרס' – חריץ מים). וצריך באור לפי זה, לשם מה הביא ענין מראה חמה העמוקה מן הצל. ולכאורה נראה לפרש עפ"י האמור באיוב (ט) האמר ל'חרס ולא יזרח' – הרי ה'חרס' הוא כינוי לחמה. לכך נקרא הגרב 'חרס', שהוא כמראה החמה, העמוקה מן הצל – מכאן שהגרב משוקע. שו"ר כן בגלינות קה"י, ע"ש. ואולם רש"י (בד"ה זה חרס. וע' גם להלן מג. ד"ה גרב) מפרש שנקרא 'חרס' על שם שקשה כחרס. ורבנו בחיי (דברים כה, כו) פרש 'בחרס' האמור בקללות – כינוי לשחין, שנצרך לחרס להתגרד בו, ככתוב באיוב. ועוד פרש מלשון שמש כנ"ל, כלומר שיפחידם במכת שמש.

א. נפגם הגיד, משמע ששוחטים במקדש (עפ"י חזו"א כה, ט).
 ב. הרמב"ם השמיט דין ניטל הזובן.

מומים שבזנב; נפגם הזנב מן העצם [ולא מן הפרק שבין עצם לעצם, שחזור ומבריא], או שראשו מפצל את העצם (רש"י: שנקלף העור והבשר, עד שנגלית העצם. תוס': הזנב מפוצל לשנים, שיש לו שתי עצמות), או שיש בשר כמלא אצבע (- רבע טפה) בין חוליה לחוליה; זנב הגדי הדומה לשל חזיר, אפילו אינו דק כמוהו אלא שהוא מעוגל, (ויש גורסים: 'רכיכא' - רך) בדומה לזנב החזיר - הרי זה מום; זנב הגדי שיש בו חוליה אחת בלבד, וזנב הטלה שיש בו שתי חוליות ולא שלש - הרי זה מום. (כן המסקנא, דלא כרב הונא שאמר בגדי שתים ובטלה שלש); זנב העגל שאינו מגיע לערקוב (הוא הפרק המחבר את השוק, היינו העצם האמצעית של הרגל, עם הירך - היא העצם העליונה, הקולית, כפרש"י) - הרי זה מום. לפירוש הרמב"ם, חכמים חולקים על כך. וכן להלכה השמיט הרמב"ם מום זה.

ז. מומים שבגפיים:

בעל חמש רגלים או שאין לו אלא שלש. [ואם יתר וחסר ברגלים האחוריות - הרי זה אף טרפה]; רגליו קלוטות כשל חמור. ואפילו הן סדוקות אלא שעגולות כצורת פרסת החמור (רב פפא).
 א. ה"ה אם אינן סדוקות, גם אם אינן עגולות - הרי מום. וזהו עיקר 'קלוט' שבתורה (עפ"י לקוטי הלכות, ודלא כ'הר המורה' ע"ש. וכ"כ בחזו"א כה, טז).
 ב. אפילו דומה לאמו בכל דבר אלא שקלוט ברגל אחת - פסול לקרבן (עפ"י פירוש ר"ח פלטיאל - אמור);

נשמטה ירכו (ופעמים שהיא טרפה - ע' בחולין נד), והוא ה'שחול'; אחת מירכותיו גבוהה, שיוצאת מעל גבי הכסל ('כסול'); נשתרבה ירכו (- שאחת מירכותיו גדולה מחברתה. והוא ה'שרוע'); שברים בעצם היד ובעצם הרגל, אעפ"י שאינם נראים בראיה בעלמא רק ע"י מלאכה (- מלאכת האבר, כלומר שצולע בהליכה). והוא הדין לפגומות בעצם הניכרות לעין; רגליו מבוולמות (קצרות ברוחב. וי"מ לשון נפיחה. רש"י), מחמת הריוח (הרוח) - אינו מום. מחמת העצם (כלומר, רק העצם מבוולמת, אבל הבשר רחב. רש"י) - הרי זה מום.

ח. יבלת שיש בה עצם - הרי זה מום, וזוהי 'יבלת' המפורשת בכתוב. ושאין בה עצם - כשר בבהמה (אפילו יש בה שער. כן משמע מרש"י מא. ד"ה ובעל יבלת), שאינה אלא תלתול בעלמא (מלבד בעינים, כמפורט לעיל לה-לט).
 וכן שנינו (מה:): בעלת הדלדולין - כשרה.

דף מא

סב. על אלו מומין / פסולין אין שוחטים את הבכור, לא במקדש ולא במדינה?

על אלו אין שוחטים לא במקדש ולא במדינה (ואין בדבר איסור 'שחוט' חוץ', שהרי אינם ראויים לפתח אהל מועד, אלא שאסור לשחוט משום הפסד קדשים, שהרי אפשר שיוממו ויהיו ראויים לפדיון / לשחיטה. עפ"י חו"א כג,ו); –

חורור ומים שאינם קבועים;

חוטין פנימיים שנפגמו ולא נעקרו;

בעל גרב. ודוקא בזה שלח מבפנים, אבל יבש מבפנים בין אם יבש מבחוץ בין אם לח מבחוץ – הרי זה מום קבוע ושוחטים עליו, והוא הגרב שבכתוב;

בעל יבלת – כשאין בה עצם והיא בלבן שבעין, אבל בשאר מקומות בגוף אינה כלום. [ואם יש בה עצם, בכל מקום הריהי מום גמור לשחוט עליו ככתוב בתורה. וכן יבלת ללא עצם הנמצאת בשחור שבעין, לפרש"י (לעיל מ) שוחטים עליה (ולפי"ז יש לגרוס ברש"י כאן: ואי ת בה שער)].

כמובא לעיל, לפי גרסת התוס' אין יבלת פוסלת בעין אלא בשחור, ועליה אמרו שכשאין בה

שער אין שוחטים לא במקדש ולא במדינה, אבל בלבן – דינה כיבלת בשאר הגוף (כן נראה).

ולהרמב"ם (איסור"מ ב,ב) נראה שיבלת בלבן עם שער – שוחטים עליה במדינה. וכאן מדובר

כשאין בה שער הלכך אין שוחטים אעפ"י שפסולה להקרבה.

בעל חזוית. ואין בכלל זה חזוית המצרית שהיא מום קבוע ושוחטים עליה את הבכור במדינה, והיא ילפת

האמורה בתורה, שמלפפת והולכת עד יום המיתה;

זקן, חולה ומזוהם – אינם בעלי מום, אך נתמעטו מהקרבה לגבוה (מן הצאן; מן הכבשים; מן העזים).

א. הזקן פסול להקרבה אף בדיעבד (כן הוכיחו המשל"מ ושער המלך איסורי מזבח ב,ו. וע' טו"א ר"ה י; יד

דוד זבחים נט).

ב. שיעור זקנה הפוסלת, כתב בספר משנה למלך איסור"מ ב; פרה א) בדעת הרמב"ם – שתש כחו

מחמת זקנה. (וכן כתב ריעב"ץ בזבחים נט שהכל תלוי בכחש בשר ותשות כח ולא בגיל – שהרי אין מתירים

לשחוט את הבכור משום זיקנה). והתוס' (ביומא סה:) כתבו שמהתורה פר שהוא יותר מבן שלש פסול

לקרבן (ורבנו גרשום כאן כתב 'זקן הרבה');

שנעבדה בו עבירה, ושהמית אדם – על פי עד אחד או עפ"י הבעלים, (שאינו בסקילה ומותר בהנאה),

גם אלו נתמעטו מהקרבה (מן הבהמה; מן הבקר; מן הצאן; ומן הצאן);

טומטום ואנדרוגינוס; לתנא קמא אין נשחטים אינם נשחטים לא במקדש ולא במדינה, משום ספק זכר

ספק נקבה. ולדברי רבי ישמעאל אין נשחט במקדש משום מום, אבל נשחט במדינה. וחכמים אומרים:

אינו קדוש בקדושת בכור.

נקב באוזן פחות מכשיעור (כדלעיל לז: והרמב"ם השמיט).

שוטה בבהמה – כשר. רשב"ג אומר: אינו מן המובחר (משנה מה:).

כל אלו, כשם שאין שוחטים עליהם את הבכור, כך בשאר המוקדשין אין פודין על פסולים

אלו (כ"מ מדברי המשנה, כמוש"כ בחזו"א פרה ג,ז וביו"ד ג,ד).

פגמים בקרנים ובטלפים – ע' להלן מד.

דפים מא – מב

סג. טומטום ואנדרוגינוס – מה דינם לענין קדושת בכור ושאר קרבנות?